

AUTOREFERAT

- I. Imię i nazwisko habilitanta: **Dr Agnieszka Helena Duffy**
- II. Posiadane stopnie naukowe: Ph.D., Oxford Brookes University, Oxford, Wielka Brytania, 2002 rok (Dyplom nostryfikowany w Polsce w 2008 r.)
- III. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:
 1. Jednostka: Royal Holloway, University of London, Wielka Brytania
Stanowisko: Marie Skłodowska-Curie Research Fellow
Okres: 1.08.2016-31.07.2018
 2. Jednostka: Uniwersytet Wrocławski, Wydział Filologiczny, Instytut Filologii Romańskiej
Stanowisko: Adiunkt
Okres: 1.10.2008 — do tej pory
 3. Jednostka: Université Blaise-Pascal, Clermont-Ferrand, Francja
Stanowisko: Visiting Professor
Okres: 1.01.2010- 31.03.2010
 4. Jednostka: University of New England, Australia
Stanowisko: Lecturer (Adiunkt)
Okres: 1.01.2007- 30.12.2008
 5. Jednostka: University of Queensland, Australia
Stanowisko: Tutor (Wykładowca)
Okres: 24.07.2007- 30.12.2007
 6. Jednostka: Oxford Brookes University, Wielka Brytania
Stanowisko: Tutor (Wykładowca)
Okres: 1.09.1998- 31.07.2002
 7. Jednostka: University of Hull, Wielka Brytania
Stanowisko: Graduate Teaching Assistant (Asystent)
Okres: 1.09.1997- 31.07. 1998
- IV. Wskazanie osiągnięcia* wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2016 r. poz. 882 ze zm. w Dz. U. z 2016 r. poz. 1311.):
 - a) Tytuł osiągnięcia naukowego: monografia *World War II in Andreï Makine's Historiographic Metafiction: No One Is Forgotten, Nothing Is Forgotten* [Druga wojna światowa w metafikcji historiograficznej Andreïa Makine'a: Nikt nie jest zapomniany, nic nie jest zapomniane] (Amsterdam: Brill, 2018)
 - b) Autor: Helena Duffy, Rok wydania: 2018, Nazwa wydawnictwa: Brill, Seria: Faux Titre, Recenzenci wydawniczy: wydawca recenzuje książki anonimowo
 - c) Omówienie celu naukowego
Monografia została sporządzona w języku angielskim. Cytaty są podane we francuskim oryginale, z angielskim tłumaczeniem.

Monografia dotyczy twórczości współczesnego francuskojęzycznego pisarza rosyjskiego pochodzenia, Andreïa Makine'a. Urodzony w 1957 w ZSRR, Makine mieszka w Paryżu od 1987 roku. Zdobył on popularność jako pisarz swoją piątą powieścią, *Le Testament français* (1995), która otrzymała trzy prestiżowe nagrody literackie i została przetłumaczona na ponad trzydzieści języków. Od tego czasu Makine wydał wiele powieści i esejów, w tym te napisane pod pseudonimem Gabriel Osmonde. W jego powieściach, które można sklasyfikować jako historyczne, wielka wojna ojczyźniana (tak Rosjanie nazywają swój udział w walce z hitleryzmem) jest albo głównym tłem historycznym albo przynajmniej istotnym wątkiem.

Dzieła Makine wzbudzają intensywne zainteresowania krytyków; do tej pory jego powieściom poświęcono kilka monografii i dziesiątki artykułów naukowych. Jednakże, mimo tak wielu publikacji na temat twórczości francusko-rosyjskiego powieściopisarza, reprezentacja drugiej wojny światowej przez Makine'a nie została do tej pory wyczerpująco omówiona. Podobnie jest w przypadku postmodernistycznego charakteru pisarstwa autora.

Oryginalność i znaczenie monografii polegają więc na tym iż, po pierwsze, wykazuje ona wpływ anglo-amerykańskiej teorii postmodernizmu, a szczególnie tradycji metafikcji historiograficznej, na prozę francusko-rosyjskiego autora i — mówiąc szerzej — na współczesną produkcję artystyczną we Francji. Według kanadyjskiej badaczki Lindy Hutcheon, metafikcja historiograficzna to powieść która wykazuje zainteresowanie przeszłością po to by — przy pomocy metafikcyjnego komentarza — ukazać trudności związane z jej obiektywnym i jednolitym przedstawieniem oraz by omówić mechanizmy badania i opisywania historii.

Po drugie, monografia nie tylko koncentruje się na sposobie w jaki Makine odmalował w swoich książkach wielką wojnę ojczyźnianą ale również wskazuje na ważny paradoks. Ten ostatni wynika z potencjalnego konfliktu pomiędzy politycznym wydźwiękiem dzieł Makine'a a zastosowaniem przez autora estetyki postmodernizmu i wpisaniem się jego przedstawienia historii w nurt postmodernistycznej historiozofii reprezentowanej przez Haydena White'a, Franka Ankersmita czy Dominickę LaCaprę. Teoretycy ci zwracają uwagę na, między innymi, tekstualny, częściowy i upolityczniony charakter przekazu historycznego, jednocześnie odrzucając totalizujące metanarracje na rzecz subiektywnych i indywidualnych mikro-historii. Narratorzy w powieściach Makine'a stawiają sobie za zadanie skorygowanie sowieckiej narracji o bohaterskim i ofiarnym udziale Armii Czerwonej w walkach z Niemcami. Czynią to opowiadając historie jednostek i grup do niedawna wykluczonych z tej narracji. Do tych grup zaliczają się ofiary Zagłady i bojownicy żydowscy walczący w szeregach Armii Czerwonej, ofiary oblężenia Leningradu, pielęgniarzy frontowe, zdegradowani Bohaterowie Związku Radzieckiego oraz inwalidzi wojenni, których okaleczenia i często z nimi wiążąca się utrata męskości kolidowały z wyidealizowanym obrazem żołnierza radzieckiego.

Rozdziały monografii traktują zatem o poszczególnych kategoriach niedocenionych uczestników wojny. Ukazują one, iż mimo starań by odkłamać sowiecką historiografię, Makine podtrzymuje wiele mitów stworzonych przez wojenne i powojenne władze. Nie dopuszcza on na przykład informacji na temat aktów przemocy (w tym gwałtów) popełnionych przez Armię Czerwoną w drodze do Berlina. Promuje on natomiast nieskazitelną obraz czerwonoarmisty jako nieustraszonego i altruistycznego pacyfisty, który niezdolny byłby do nadużycia swojej pozycji i który zdobywa się na współczucie nawet w stosunku do wroga. Inne fakty, które bohaterowie wykreowani przez Makine'a bagatelizują lub odrzucają jako szkodliwe dla obrazu ich ojczyzny to: agresja Stalina na Finlandię w 1938 roku, rosyjski/radziecki antysemityzm, pakt Ribbentrop-Mołotow, mord polskich oficerów w Katyniu i zniewolenie znacznej części Europy w konsekwencji zwycięstwa Stalina nad Hitlerem.

Monografia składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów i konkluzji.

Rozdział pierwszy: Andreï Makine's Novels as Historiographic Metafictions [Proza Andreïa Makine'a jako metafikcja historiograficzna]

W rozdziale tym rozważam poszczególne cechy metafikcji historiograficznej obecne w powieściach Makine'a. Biorąc pod uwagę główny temat monografii, rozdział zaczyna się dyskusją o postaciach stworzonych przez pisarza. Jako ofiary sowieckich rządów, które następnie zostały zmarginalizowane przez sowiecką historiografię te postaci doskonale wpisują się w model protagonisty wykreowanego przez metafikcję historiograficzną. Nacechowani hybrydową i płynną tożsamością, protagoniści Makine'a ucieleśniają postmodernistyczne kwestionowanie jednostki, którą oświecenie i romantyzm wzniosły na piedestał która była wciąż gloryfikowana w dobie modernizmu.

W dalszej części rozdziału poddaję analizie dwie kluczowe cechy metafikcji historiograficznej, jakimi są jej zainteresowanie przeszłością i autorefencyjność. Przedstawiam tu twórczość Makine'a w kontekście debaty wokół historyczności postmodernizmu, którą jedni utożsamiają z (reakcyjną) tęsknotą za przeszłością, podczas gdy inni postrzegają jako symptom zaangażowania postmodernizmu w krytyczną i ironiczną rewizję historii. Co do autorefencyjności twórczości francusko-rosyjskiego autora dowodzę, iż zwraca ona uwagę na literacki charakter historiografii, na tekstualność wiedzy o przeszłości, na konflikt pomiędzy swobodą twórczą pisarza a jej/jego zobowiązaniem wobec prawdy historycznej, na subiektywność i upolitycznienie przekazu historycznego oraz na rolę źródeł tekstowych w zdobywaniu i przekazywaniu wiedzy na temat przeszłości.

W kolejnej kolejności koncentruję moją uwagę na postrzeganej sprzeczności pomiędzy prawdą historyczną a prawdopodobieństwem, która to sprzeczność wiązana była z powieścią historyczną od jej zarania, a którą — według Hutcheon — metafikcja historiograficzna uczyniła bezprzedmiotową. Istotnie, powieści Makine'a zrównują prawdę z prawdopodobieństwem, przez co sankcjonują wykorzystanie mitów w tworzeniu świadomości historycznej. Postmodernistyczne łagodzenie różnicy pomiędzy faktem a fikcją wywodzi się z tego, iż i historia i literatura są postrzegane przez postmodernizm jako konstrukcje tekstowe opierające się na źródłach.

Oto zatem kolejny problem, który poruszam w tym rozdziale, gdzie pochylam się nad zawodnością dokumentów historycznych, na którą teoria Hutcheon jak również twórczość Makine zwracają uwagę. Ostatnie strony rozdziału poświęcone są historycznemu „anachronizmowi”, jak Brian McHale nazywa przedstawienie historii przez pryzmat współczesnych poglądów. Ze zjawiskiem „anachronizmu” wiąże się często upolitycznienie historycznego przekazu, na co dzieła Makine'a są doskonałym przykładem.

Rozdział drugi: The Hero of the Soviet Union: From Victor to Victim [Bohater Związku Radzieckiego: od zwycięzcy do ofiary]

W drugim rozdziale badam strategie narracyjne zastosowane przez Makine'a w powieści *La Fille d'un Héros de l'Union soviétique* [*Córka Bohatera Związku Radzieckiego*] (1992). Celem tych strategii jest, jak ukazuję, stopniowe przeobrażenie Iwana Demidowa, który jest ucieleśnieniem mitu zwycięstwa ZZSR nad faszyzmem, w jedną z najtragiczniejszych ofiar wojny. Rozważam tu stosunek Makine'a do kultu wojny, którego fluktuacja jest przedmiotem jego debiutanckiej powieści i którego kłamliwość autor przeciwstawia osobistym wspomnieniom pojedynczego żołnierza. Argumentuję jednakże, iż przedstawienie Bohatera Związku Radzieckiego jako ofiary powojennej polityki pamięci ostatecznie służy wskrzeszeniu i rewaloryzacji mitu wielkiej wojny ojczyźnianej jako narracji konsolidującej tożsamość narodową. Mit ten jest bowiem dla wojennego i powojennego pokolenia źródłem dumy narodowej i poczucia moralnej wyższości w stosunku do Zachodu.

Rozdział trzeci: The War Invalid: The *Samovar*, the *Kommunalka* and the Docile Body, or the Dialectic of Fragmentation and Plenitude [Inwalida wojenny: *samowar*, *komunalka* i uległe ciało, czyli dialektyka fragmentu i jedności]

W tym rozdziale analizuję sposób w jaki Makine przedstawia inwalidów wojennych w kontekście teorii Michela Foucault, Judith Butler i Elaine Scarry. Teoria ta dotyczy niszczącego wpływu władzy i Historii na ludzkie ciało. Ukazują jednakże, iż wszechobecność inwalidów w prozie francusko-rosyjskiego autora służy tylko częściowo oskarżeniu sowieckich władz o bezwzględne podejście do życia i zdrowia żołnierzy. Poprzez swoje „zniszczone” ciało i związaną z nim alienację społeczną inwalida wojenny (tzw. *samowar*) staje się wzorcową postmodernistyczną postacią. U Makine’a jednak jest on — paradoksalnie — symbolem scalenia, gdyż przywołuje on wspomnienie jedności i solidarności radzieckiego społeczeństwa w walce z faszystowskim okupantem. Potwierdzając przekonanie Sergieja Oushatkine’a, że poczucie straty może być dla społeczeństw „znaczącą formą przynależności”, Makine czyni z wojennego kaleki antidotum na uczucie rozczłonkowania doświadczane przez wielu Rosjan w konsekwencji rozpadu Związku Radzieckiego.

Rozdział czwarty: The Jew: Between Victimhood and Complicity, or How an Army–Dodger and Rootless Cosmopolitan Has Become a Saintly Ogre [Żyd: pomiędzy ofiarą a sprawcą. Czyli o tym jak pozbawiony korzeni kosmopolita i wojenny asekurant stał się cnotliwym olbrzymem]

W rozdziale czwartym pochylam się nad reprezentacją żydowskiego bohaterstwa i męczeństwa w prozie Makine’a. Prezentuję te kwestie w kontekście dyskryminacyjnej polityki pamięci prowadzonej przez wojenne i powojenne rządy w ZSSR w stosunku do Zagłady i bojowników żydowskich, jak również w kontekście powojennej filozofii francuskiej (np. Jean-Paul Sartre), gdzie Żyd symbolizuje pozytywnie waloryzowaną inność a Auschwitz jest synonimem postmodernistycznej pamięci. Pomimo iż radziecki Żyd jawi się jako wzorcowy postmodernistyczny bohater, Makine, jak rozdział ten pokazuje, w dużej mierze idzie w ślady powojennych demagogów, powielając ich dyskryminacyjny dyskurs. Autor osiąga to, po pierwsze, przenosząc uwagę z żydowskiej na radziecką tragedię i, po drugie, przedstawiając żyjących w Rosji Żydów jako idealnie zasymilowanych. Widocznie nieusatisfakcjonowany wyparciem się przez swoich żydowskich bohaterów ich językowej, kulturowej i religijnej odrębności, Makine, jak pokazuję analizując konsekwencje intertekstualnego wykorzystania przez autora legendy o Św. Krzysztofie, sprowadza Żyda do służalczej pozycji w stosunku do rdzennego Rosjanina. Tak oto w powieściach Makine’a żydowska tożsamość jest przedstawiona jako drugorzędna w stosunku do rosyjskiej/radzieckiej.

Rozdział piąty: The *Blokadnik*: A Saintly Prostitute or a Heroic Defender of Leningrad? [*Blokadnik*: Cnotliwa prostytutka czy bohaterski obrońca Leningradu?]

Ostatnia kategoria ofiar brana pod uwagę przez monografię to ocalali z oblężenia Leningradu, których tragedia była tematem tabu za czasów Stalina. Gdy po śmierci „wielkiego wodza” znów można było mówić o oblężeniu, propaganda przedstawiała wygłodzonych cywilów jako „bohaterskich obrońców” miasta, a sam Leningrad jako miasto-front. Dwie powieści Makine’a analizowane w tym rozdziale zdają się sprzeciwiać takiemu wypaczeniu rzeczywistości. Jednak uważna lektura *La Vie d'un homme inconnu* [*Życie nieznanego człowieka*] (2009) pokazuje, że Makine stopniowo zmniejsza dystans pomiędzy bezbronnymi cywilami i żołnierzami, jak również pomiędzy opustoszałym miastem i otaczającymi go polami bitwy. Czyni to głównie przy pomocy muzycznych intertekstów. Te ostatnie dodatkowo wskrzeszają inny mit, to jest mit wysokiego poziomu kultury mieszkańców Wenecji Północy. Co za tym idzie, rozdział piąty dowodzi, że wraz ze

wzrostem popularności Makine'a i oddaleniem się drugiej wojny światowej w czasie, opis blokady Leningradu przez francusko-rosyjskiego autora staje się coraz bardziej wyidealizowany i coraz bardziej zgodny z sowiecką propagandą.

Monografia zatem wyłania paradoksalny charakter twórczości Makine'a, co potencjalnie potwierdza koncepcję metafikcji historiograficznej zaproponowaną przez Hutcheon. Kanadyjska badaczka uważa bowiem, że wpisując się w kanon powieści historycznej po to by go uparcie podważać, metafikcja historiograficzna jest z natury wewnętrznie sprzeczna. Różnica między paradygmatem wypracowanym przez Hutcheon a powieściami Makine'a polega jednak na tym, iż te ostatnie *wpierw* podważają dany kanon, konwencję czy narrację, po to by w efekcie je usankcjonować, a nie — jak to ma się u Hutcheon — odwrotnie. Przykładem jest sowiecki dyskurs na temat drugiej wojny światowej, bądź też sama powieść historyczna jako gatunek literacki, którą proza Makine'a z założenie kwestionuje by ostatecznie powielić jej charakterystyczny dydaktyczny i ideologiczny charakter. Poza tym, proza francusko-rosyjskiego pisarza destabilizuje model metafikcji historiograficznej poprzez swój konserwatywny, by nie powiedzieć reakcyjny charakter. W odróżnieniu, Hutcheon wiąże postmodernizm z polityczną lewicą, z postępowym myśleniem i z rewizją oficjalnej historiografii z punktu widzenia tych, którzy zostali z niej wykluczeni.

V. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych.

Prócz wyżej wymienionej monografii, do moich osiągnięć naukowych zalicza się ponad dwadzieścia artykułów naukowych opublikowanych w wiodących periodykach zarówno krajowych jak i zagranicznych. Do tych wysoko-punktowanych wydawnictw zaliczają się *Forum for Modern Language Studies*, *Holocaust Studies*, *French Forum*, *Journal of War and Culture Studies*, *Dapim: Studies on the Holocaust* czy *Romanica Wratislaviensia*.

Dotychczas byłam redaktorem lub współredaktorem specjalnych wydań czterech periodyków: *Romanica Wratislaviensia*, *Lublin Studies in Modern Languages and Literature*, *French Forum* i *Dapim: Studies on the Holocaust*.

Moje prace pojawiły się też w dziesięciu recenzowanych wydaniach zbiorowych, takich jak *Writing the Holocaust Today* pod redakcją Aurélie Barjonet i Lirana Razinskiego; *Mnemosyne and Mars: Artistic and Cultural Representations of Twentieth-Century Europe at War* pod redakcją Petera Tame'a i Dominique'a Jenneroda; czy *17th Century French Literature: Influences and Transformations* pod redakcją Bernarda Bourque'a i Jane Southwood. Ostatnio redaktorzy planowanego tomu *Contemporary Fiction in French* (umowa zawarta z Cambridge University Press) poprosili mnie o napisanie rozdziału na temat współczesnych francusko-rosyjskich pisarzy.

Dotychczas prezentowałam moje badania na około trzydziestu konferencjach, w tym na prestiżowych kongresach takich jak Annual French Studies Conference, na którym występowałam kilkakrotnie. Zapraszano mnie też wielokrotnie do wygłoszenia wykładów. Prezentowałam te wykłady między innymi na uczelniach w Niemczech (Ruhr Universität Bochum), Francji (Université Blaise-Pascal, Clermont-Ferrand), Anglii (Warwick University; Royal Holloway) i Izraelu (Bar-Ilan University, Tel-Awiw), a także w Wiener Library w Londynie, w Polskim Centrum Kultury w Londynie, oraz w bibliotekach Wandsworth i Battersea.

Sama również zorganizowałam i współorganizowałam kilka konferencji. Dwie z nich odbyły się na Uniwersytecie Wrocławskim a dwie w Anglii (Wiener Library; Bedford College). Zorganizowałam też trzy wykłady gościnne Prof. Anraud Ryknera (Sorbona), Dr Zoë Waxman (Oksford) i Dr Gavina Bowda (St Andrews, Szkocja).

Do moich osiągnięć naukowych zaliczam przyznane mi stypendia i odznaczenia. W 2016 roku otrzymałam niezwykle prestiżowe dwuletnie stypendium Marii Skłodowskiej-Curie (Individual Fellowship) o wartości 194 tys. euro, które pozwoliło mi na przeprowadzenie nowatorskiego projektu dotyczącego etyki reprezentacji Holokaustu w postmodernistycznej powieści francuskiej. Projekt ten wykonałam na uniwersytecie Royal Holloway (University of London) w Anglii, pod auspicjami Holocaust Research Institute. Projekt zaowocował czterema artykułami naukowymi, monografią (kontrakt zawarty z wydawnictwem Legenda), prezentacjami, wykładami i specjalnymi wydaniami dwóch periodyków, których jestem redaktorem (*French Forum*; *Dapim: Studies on the Holocaust*). Wydania te dotyczą literatury Zagłady ostatnich dwudziestu lat oraz żydowskiego macierzyństwa w trakcie Zagłady.

W ramach projektu przeprowadziłam też szereg działań popularyzatorskich. Należały do nich pogadanki w szkołach, strona projektu prowadzona na Facebooku, wykłady publiczne i zwiedzanie Paryża ze studentami śladami Dory Bruder (dziewczynka zamordowana w Auschwitz). W trakcie trwania stypendium przeprowadziłam szereg szkoleń w zakresie przygotowywania podań o granty UE.

W przeszłości zawsze promowałam język i kulturę francuską. Robiłam to poprzez organizowanie koncertów, wywiadów z pisarzami i projekcji filmów, oraz przez bliską współpracę z Alliance française.

Oprócz stypendium Marii Skłodowskiej-Curie, byłam stypendystką Narodowego Centrum Nauki (Opus 6), Fundacji Sorosa, Arts and Humanities Research Board, i Erasmusa. W 2011 roku moje badania zostały wyróżnione nagrodą Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego.

Jestem recenzentem w kilku periodykach, takich jak *French Studies*, *Romance Studies*, *Australian Journal of French Studies* czy *Journal of Sociolinguistics*. W mojej karierze przeprowadziłam wywiady z Andreïem Makinem, Pierrem Assoulinem, Alainem Mabanckou, Philippem Claudelem i Arnaud Ryknerem. Ten ostatni wywiad ukaże się pod koniec tego roku w periodyku *French Forum*.

Helena Duffly, 10.V. 2018